

Zbigniew Moździerz (zmozdierz@muzeumtatrzańskie.pl)

 orcid.org/0000-0002-4619-9700

Wydział Architektury, Państwowa Podhalańska Wyższa Szkoła Zawodowa w Nowym Targu

Od odzyskania przez Polskę niepodległości do modernizmu lat 60. XX w.

From Polish independence to the modernism of the 1960s

Streszczenie

W okresie międzywojennym w Zakopanem nastąpił wzmożony ruch budowlany, co zmusiło władze gminy do opracowania kolejnego planu regulacyjnego (1924–1928, proj. K. Stryjeński). Dynamiczny rozwój doprowadził do przyznania mu praw miejskich w 1933 r. W architekturze tego okresu początkowo dominował historyzm lat 20., art déco i styl zakopiański drugi, a w latach późniejszych funkcjonalizm oraz wolny funkcjonalizm – nowy regionalizm. Podczas okupacji Niemcy uczynili z Zakopanego miejscowość rekreacyjną. W ramach tzw. akcji porządkowej wyburzono w latach 1940–1942 szereg obiektów drewnianych i murowanych. Budowano też nowe obiekty. Na Podhalu za oficjalny nurt architektury socrealistycznej uznano styl nowozakopiański (m.in. schroniska w Tatrach Polskich). Miasto rozwijało się jako uzdrowisko oraz ośrodek sportu i turystyki.

Słowa kluczowe: Zakopane, styl zakopiański drugi, styl dworkowy, architektura dekoracyjna, architektura organiczna, modernizm, funkcjonalizm, styl nowozakopiański, socmodernizm, architektura fisowska

Abstract

In the interwar period, there was an increase in construction in Zakopane, which forced the local authorities to develop another regulatory plan (designed by K. Stryjeński from 1924 to 1928). Dynamic development led to the granting of municipal rights in 1933. The architecture of this period was initially dominated by the historicism of the 1920s, then by the art déco movement and the Zakopane style, and in later years, by functionalism and free functionalism – new regionalism. During the occupation, the Germans made Zakopane a recreational town. As part of the so-called order action, in the years 1940–1942 a number of wooden and brick buildings were demolished. New buildings were also built. In Podhale as the official current of socialist realist architecture was the new Zakopane style. The most characteristic examples include shelters in the Polish Tatras. The city developed as a health resort and a centre for sport and tourism.

Keywords: Zakopane, second Zakopane style, manor style, decorative architecture, organic architecture, modernism, functionalism, New Zakopane style, socmodernism, Fisian architecture

1. ZAKOPANE W POLSCE ODRODZONEJ (1918–1939)

1.1. MODERNIZM¹

Architekturę okresu międzywojennego określa się zazwyczaj jednym słowem – modernizm. Jednak kiedy porówna się poszczególne dzieła, mogą wydawać się one całkowicie odmienne i trudno czasem dostrzec, co decyduje o tym, że są one modernistyczne. Upraszczając nieco, można powiedzieć, że modernistyczne były najczęściej funkcja, konstrukcja i technologia, natomiast forma wynikała albo z czystych poszukiwań funkcjonalnych (styl funkcjonalny zwany krótko funkcjonalizmem lub style międzynarodowym), albo z przywiązania do historii lub tradycji (modernizm umiarkowany, obejmujący zarówno architekturę dekoracyjną – art déco – oraz historyzm lat 20. – styl dworski i klasycyzm akademicki). Dla ery modernizmu najbardziej reprezentatywny jest oczywiście styl międzynarodowy, ale w latach 20. XX stulecia rozwijała się w Polsce przede wszystkim architektura modernistyczna w konstrukcji i funkcji, ale tradycyjna lub historyzująca w formie, reprezentująca schyłkowy okres narodowego romantyzmu, jak np. pensjonat „Cieszynianka” przy Drodze do Białego (1920, proj. Z. Nosek) (il. 13).

1.2. HISTORYZM LAT 20. XX W.²

Styl dworski i klasycyzm akademicki zaliczane są do tzw. historyzmu lat 20. W Zakopanem styl dworski reprezentują m.in. wille „Boryna” (1921, proj. F. Kopkowicz) i „Ela” (ok. 1924, proj. F. Kopkowicz) przy ul. Grunwaldzkiej, willa Kozińskich na Kozińcu (1924, proj. W. Rytzel) oraz willa „Krzysia” przy Drodze na Antałówce (ok. 1925). Do klasycyzmu akademickiego zaliczyć można natomiast Łazienki Miejskie w parku gminnym (1922, proj. E. Wesołowski), pensjonat „Radowid” przy ul. Sienkiewicza (1925, proj. E. Wesołowski) (il. 16), drukarnię „Polonia” Trybułów przy placu Niepodległości (1928, proj. F. Kopkowicz), pensjonat „Renaissance” przy ul. Chałubińskiego (1929, proj. Z. Ostafin).

Oczywiście oprócz obiektów czystych stylistycznie, łatwych do zakwalifikowania, powstawał szereg budowli noszących charakterystyczne cechy różnych nurtów architektury. Tak więc wznoszono np. budynki, w których obok detali historyzujących występowały elementy regionalne, art déco czy funkcjonalne. Do takich obiektów zalicza się m.in. schronisko na Hali Gąsienicowej (1920–1925, proj. Z. Kalinowski, K. Siciński) (il. 14) czy Sanatorium KBK przy ul. Oswalda Balzera (1922–1925–1933, proj. J. Witkiewicz, ps. Koszczyk) (il. 15). Jednak większość budynków z tego okresu to przeciętne kamienice wznoszone zwłaszcza pod koniec lat 20. i na początku lat 30. XX stulecia reprezentujące umiarkowany modernizm.

1.3. STYL ZAKOPIAŃSKI DRUGI I „STYL ODZYSKANEJ NIEPODLEGŁOŚCI”³

W okresie międzywojennym zwolennicy stylu narodowego przypomnieli sobie także o stylu zakopiańskim. W latach 20. i na początku lat 30. XX w. powstało w Zakopanem kilka budynków reprezentujących ten nurt w architekturze, zwany czasem stylem zakopiańskim drugim. Należą do nich m.in.: szpital klimatyczny na Ciągłówece (1918–1923, proj. A. Kamieniobrodzki), willa „Snopków” Lewakowskich (1923, proj. S. Świerż-Zaleski), klasztor ss. Boromeuszek „Smerków” (1927, proj. W. Kononowicz), willa „Myszka” (1928, proj. E. Wesołowski), willa „Cicha” (przebudowa dziewiętnastowiecznej chałupy; 1930, proj. K. Kłosowski), willa „Wantule” przy Drodze do Wantuli (1927–1931, proj. A. Czarniak) czy schronisko w Dolinie Chochołowskiej (1929–1931, proj. W. Weker). Architektura ta, reprezentująca nurt regionalny, w dużym stopniu inspirowana była stylem zakopiańskim, choć z czasem coraz bardziej była modernizowana, a w dekoracji pojawiały się elementy art déco.

Wyjątkowym dziełem wzniesionym w latach 1927–1933 jest mauzoleum Jana Kasprowicza na Harendzie (il. 17), które zaprojektował Karol Stryjeński, zdaniem Haliny Kenarowej – pierwszy rewizjonista stylu zakopiańskiego, współtwórca sukcesu polskiej sztuki dekoracyjnej na Wystawie Światowej w Paryżu w 1925 r. Kierunek ten – nazywany „stylem odzyskanej niepodległości”, będący równocześnie ostatnim stylem narodowym w polskiej sztuce – był ideową kontynuacją stylu zakopiańskiego. Mauzoleum jest wybitnym dziełem art déco, a architekturze dorównuje najlepszy z ołtarzy rzeźbionych przez Jana Szczepkowskiego, przedstawiający Matkę Boską Bolesną. W grobowcu nowoczesne formy podhalańskiego budownictwa i sztuki ludowej współgrają z czysto modernistycznymi⁴.

Na początku lat 30. XX w. ponownie wrócono do polemiki na temat przydatności stylu zakopiańskiego. Architektura dekoracyjna przyniosła jednak w Zakopanem realizacje ciekawsze, także inspirowane budownictwem podhalańskim, ale na wskroś oryginalne. Obejmuje ona kolejną fazę rozwoju stylu zakopiańskiego drugiego z wyraźnym piętnem zdobnictwa art déco (styl kryształkowy lub kozikowy). Należą do nich m.in.: willa „Budrysówka” na Uboczy (przeniesienie i przebudowa willi „Zosin”, 1930–1933, proj. L. Toruń, S. Meyer – detale), budynek gospodarczy i brama przy „Budrysówce” (1935, proj. J. Witkiewicz, ps. Koszczyk), willa Proszalowiczów przy ul. Chałubińskiego (1932–1933, proj. S. Meyer), kolonia wypożyczynkowa Związku Młodych Polaków z Zagranicy na Groniku (1935–1938, proj. S. Meyer), willa „Szumna” na Gładkiem (1938, proj. S. Meyer) (il. 18) czy willa dra K. Kasperowicza przy Bulwarach Słowackiego (1939, proj. F. Kopkowicz).

1.4. STYL FUNKCJONALNY⁵

Początki funkcjonalizmu przypadają w Zakopanem na przełom lat 20. i 30. Funkcjonalizm w czystej formie rozwijał się jako tak zwany styl międzynarodowy i stanowił ucieleśnienie pięciu punktów Le Corbusiera: 1) słupy, 2) dach-ogród, 3) wolny plan, 4) długie poziome

okno, 5) wolna fasada. Był to zasadniczy zwrot w dziejach modernizmu, który doprowadził do całkowitego zerwania z historią i ornamentem. W efekcie forma architektoniczna zdeterminowana była przez funkcję.

Do najciekawszych budowli z tego okresu należą w Zakopanem: willa Leona Kopkowicza przy Drodze na Bystre 10 (1929, proj. L. Kopkowicz), sanatorium akademickie na Ciągłówcze (1928–1930, proj. J. Gałęzowski), pensjonat Policji Państwowej „Pod Błachą” przy ul. Jagiellońskiej (1929–1931, proj. F. Kopkowicz), sanatorium „Odrodzenie” na Gładkiem (1927–1932, proj. W. Krzyżanowski), pensjonat „Palace” przy ul. Chałubińskiego (1930–1932, proj. P. Komornicki) oraz szkoła na Wilczniku (1930–1933, proj. F. Kopkowicz).

Rozpoczęta na przełomie lat 20. i 30. ekspansja architektury funkcjonalnej kontynuowana była w kolejnych latach okresu międzywojennego. Powstały wówczas m.in.: willa Kubicy przy ul. Orkana 9 (1933–1934, proj. P. Komornicki), willa „Sosnów” przy ul. Zamoyskiego za wodą (ob. ul. Goszczyńskiego – ok. 1935, proj. S. i M. Wimmerowie) (il. 19), pensjonat „Windsor” przy ul. Grunwaldzkiej 25 (1936, proj. S. i M. Wimmerowie), willa Sendzimirów przy ul. Orkana 13 (1936, proj. S. i M. Wimmerowie), kamienica Stopki-Borowego, gdzie mieści się restauracja „Watra”, przy ul. Zamoyskiego 2 (1936–37, proj. S. i W. Wimmerowie), willa „Farys”, ob. „Patria”, ul. Partyzantów (1937, proj. K. Korn). Wyraźne cechy funkcjonalizmu miała też murowana bożnica wzniesiona koło Pęksowego Brzyzka (1937–1938, proj. A. Helebrandt) (il. 21).

Szczególnym przypadkiem funkcjonalizmu w architekturze drewnianej były wille zrębowe o płaskich dachach, np. willa na Parcelach Urzędniczych (ok. 1930, proj. P. Komornicki) oraz leżakownie do „kąpieli słonecznych”, np. leżakownia przy hotelu „Warszawianka” (1934, proj. W. Nowakowski), choć obiekty te można zaliczyć również do wolnego funkcjonalizmu – nowego regionalizmu⁶.

1.5. ARCHITEKTURA ORGANICZNA I STYL ALPEJSKI⁷

Wspomniane już schronisko na Hali Gąsienicowej uważane jest przez wielu badaczy architektury polskiej za pierwszy obiekt w Tatrach reprezentujący architekturę organiczną (1920–1925, proj. Z. Kalinowski, K. Siciński) (il. 14). W drugiej połowie lat 30. kontynuowano poszukiwania właściwej formy architektonicznej dla obiektów wznoszonych w Tatrach w tym właśnie duchu, wyrażającym jedność materiałową, a częściowo i formalną architektury i otoczenia, z którego ona wyrastała. Próby takie reprezentują m.in. stacje kolejki linowej na Kasprowy Wierch – dolna w Kuźnicach, pośrednia na Myślenickich Turniach oraz górna na Kasprowym Wierchu (1935–1936, proj. A. i A. Kodelscy), czy obserwatorium meteorologiczne na Kasprowym Wierchu (1936, proj. A. i A. Kodelscy) (il. 20).

Pod koniec lat 30., wraz z rozbięciem „zwarłego ideowego oblicza awangardy”, pojawiła się architektura reprezentująca tzw. wolny funkcjonalizm – nowy regionalizm, czyli styl alpejski. Nurt ten charakteryzowało zastosowanie tradycyjnych materiałów, jak drewno i kamień,

w celu nadania architekturze charakteru oryginalnego i bardziej indywidualnego, będące reakcją przeciwko kosmopolityzmowi „stylu międzynarodowego”.

Kierunek ten reprezentują m.in. schronisko na Kalatówkach (1938, proj. J. Jaworski) (il. 23), stacje kolejki na Gubałówkę (1938, proj. W. Stokowski) oraz restauracja na Gubałówce (1938, proj. arch. A. Romanowicz, W. Stokowski, J. Szwemin; proj. wnętrz W. Hryniewicz, Z. Kotyński i E. Szparkowski) (il. 22).

2. LATA OKUPACJI (1939–1945)

2.1. AKCJA PORZĄDKOWA („ORDNUNGSAKTION”)⁸

Podczas okupacji Podhale znalazło się w granicach Generalnego Gubernatorstwa. Niemal od początku okupacji Niemcy uczynili z Zakopanego miejscowość rekreacyjną, do której przyjeżdżali żołnierze na rekonwalescencję. Inwestycje budowlane nadzorował „Der Stadtkommissar in Zakopane – Bauabteilung”, czyli tzw. Bauamt („Stadtbauamt” nazywany przez mieszkańców „Budowlanką”), kierowany przez Stefana Żychonia. On to zatrudnił kilku dawnych pracowników Politechniki Warszawskiej (Juliusz Żórawski, Marian Sulikowski, Jerzy Mokrzyński), a także miejscowych (Andrzej Czarniak, Anna Tołwińska-Górska).

Już na wiosnę 1940 r. przystąpiono do tzw. akcji porządkowej („Ordnungsaktion”). W jej ramach wyburzono do 1942 r. wiele obiektów, zwłaszcza drewnianych, ale także murowanych (mienie żydowskie) przy ul. Kościeliskiej, Krupówki i Zamoyskiego. Przebudowano też zupełnie rynek, tworząc dzisiejszy plac Niepodległości i zmieniając układ komunikacyjny (1940–1943, proj. S. Żychoń), a także przedłużono Krupówki w kierunku stacji kolejki na Gubałówkę (1940–1943). Na polecenie zarządu miejskiego wykończono kilka budynków wzniesionych przed wybuchem II wojny światowej. Ponadto wykonywano remonty i przebudowy wielu budynków.

2.2. ARCHITEKTURA REGIONALNA⁹

Architektura z lat okupacji stanowiła kontynuację nurtu regionalnego z lat 30. i dała podstawy tzw. stylu nowozakopiańskiego, który rozwijał się w Zakopanem na przełomie lat 40. i 50. Kierunek ten rozwijali wspomniani architekci pracujący w zakopiańskim Bauamcie. W latach 1942–1944 wzniesiono kilka obiektów, stanowiących przykład nowoczesnie rozumianej architektury regionalnej. Były to m.in.: drewniany domek ogrodnika przy ul. Orkana (1942–1944, proj. J. Czarniak, współpraca M. Sulikowski) (il. 24), murowana piekarnia Dańca przy ul. Kościeliskiej (1942–1943, proj. M. Sulikowski) oraz przebudowana restauracja Trzaski przy ul. Kościuszki (1942–1944, proj. J. Żórawski, J. Mokrzyński).

Do tego nurtu zaliczyć można również artystyczne wnętrza, które urządzano w lokalach urzędowych lub publicznych, m.in.: „Arkadia” Stube Likörfabrik przy ul. Krupówki (1941,

proj. wystroju wnętrz S. Żychoń, J. Żórawski, A. Tołwińska i J. Mokrzyński), „Deutsche Buchhandlung” w kamienicy Samuela Leistena przy ul. Krupówki (1941, proj. A. Tołwińska), „Deutsche Bücherei” w „Pałacu Mody” przy ul. Krupówki (1942, proj. M. Sulikowski) oraz „Bauern Schenke” w willi „Watra” przy ul. Zamoyskiego (1942; proj. J. Mokrzyński).

3. PIERWSZE LATA PRL-U (1945–1962)

3.1. STYL NOWOZAKOPIAŃSKI¹⁰

Tradycja regionalnej architektury odżyła na Podhalu po II wojnie światowej. Jedną z dróg jej rozwoju było odwołanie się do doświadczeń okupacyjnych architektów pracujących w Bauamcie. Powstała wówczas koncepcja nowoczesnej architektury regionalnej, która charakteryzowała się bardzo wysokim poziomem technologicznym obróbki drewna i kamienia. Zapowiadały one tzw. styl nowozakopiański, a więc podhalańską architekturę socrealistyczną powstającą w myśl koncepcji „socialistyczne treści w narodowej formie”. Zaraz po II wojnie światowej styl nowozakopiański został zastosowany w projektach schronisk tatrzańskich. Bardzo wczesnie pojawił się też ów styl w drewnianej i murowanej architekturze sakralnej.

Do najbardziej charakterystycznych przykładów należą m.in. schroniska w Tatrach Polskich: na Hali Ornak (1947–1948, proj. A. Górską, współpraca J. Chmielewski), na Hali Kondratowej (1948, proj. B. Laszczka), w Dolinie Pięciu Stawów Polskich (1949–1951, proj. J. Chmielewski, G. Ciołek, A. Czarniak, A. Górską, J. Mokrzyński), w Dolinie Chochołowskiej (1951–1953, proj. A. Górską), a w Zakopanem – kolonia domków dwurodzinnych przy ul. Jagiellońskiej (1950–1953, proj. A. Górską), Dom Turysty (1953–1958, proj. T. Brzoza, Z. Kupiec) (il. 25), „Mrówki” przy Drodze do Białego (1955–1956, proj. J. Nowakowski), remiza strażacka (1956, proj. A. Górską), restauracja w Kuźnicach (1956–1958, proj. A. Górską, M. Górski).

3.2. ARCHITEKTURA FISOWSKA LAT 60. XX W.¹¹

W związku z powierzeniem Zakopanemu po raz trzeci organizacji Mistrzostw Świata FIS w 1962 r. z końcem lat 50. opracowano plan rozwoju bazy sportowej, hotelowej i gastronomicznej, a także usprawnienia sieci komunikacyjnej. Szczególnym przykładem poszukiwań formy architektonicznej dla Zakopanego były budowle fisowskie.

Na początku lat 60. XX w. powstało kilka obiektów o przeznaczeniu turystyczno-sportowym. Były to m.in.: Ośrodek Sportowy COS przy ul. B. Czecha (1959–1961, proj. A. Skoczek, B. Zaufal, S. Karpel, L. Filar, J. Dajewski) (il. 26), restauracja „FIS” przy ul. Kościuszki (1961, proj. S. Tylka), restauracja „Pod Smrekami” (1961, proj. S. Tylka) i restauracja „Wierchy” przy ul. Krupówki (1961–1962, proj. J. Dajewski, wnętrza T. Lisowska-Gawłowska). Reprezentowały one twórczy nurt poszukiwań nowocześnie rozumianego regionalizmu, nurt wyraźnie odcinający się oryginalnością od rozwijającej się w tym czasie architektury socmodernistycznej.

Il. 14. Pensjonat „Cieszynianka” przy Drodze do Białego (1921–1922, proj. Z. Nosek).
Fot. Henryk Poddębski, 1938. MT ZA, sygn. GR/3504/017

Il. 15. Schronisko na Hali Gąsienicowej (1920–1925, proj. Z. Kalinowski, K. Siciński).
Pocztówka ok. 1925. MT-ZA

Il. 16. Sanatorium KBK na Bystrem (1922–1926–1933, proj. J. Witkiewicz-Koszczyć).
Fot. Henryk Schabenbeck, MT–ZA, sygn. AF/9867/MT/II-022

Il. 17. Pensjonat „Radowid” przy ul. Sienkiewicza (1923–1925, proj. E. Wesotowski).
Fot. Eugeniusz Wesotowski, 1925. MT–ZA, sygn. AF/9742/MT/IV-016

II. 18. Mauzoleum Jana Kasprzowicza na Harendzie (1927–1933, proj. K. Stryjeński).
Fot. Henryk Poddębski, 1938. MT–ZA, sygn. HP036/AFN20428/060

II. 19. Willa „Szumna” na Gładkiem (1938, proj. S. Meyer).
Fot. Stefan Meyer, 1939. MT–ZA, sygn. AF/2904/II–002

Il. 20. Willa „Sosnów” ob. przy ul. Goszczyńskiego (ok. 1935, proj. S. i M. Wimmerowie).
MT-ZA, sygn. AF/9876/MT/II-022

Il. 21. Obserwatorium meteorologiczne na Kasprowym Wierchu (1936–1937, proj. A. i A. Kodelscy).
Fot. Tadeusz i Stefan Zwoliński, ok. 1938. MT-ZA

Il. 22. Synagoga u stóp Pęksowego Brzyzka (1937–1938, proj. A. Hellebrand).
Fot. Henryk Jost, 1940. MT–ZA, Arch. WBZM, sygn. III P0773/0551

Il. 23. Restauracja na Gubałówce – główna sala.
Fot. Henryk Poddębski, 1939. MT–ZA, sygn. HP025/AFN20418/030

Il. 24. Hotel na Kalatówkach – widok od północnego zachodu (1938, proj. J. Jaworski).
Fot. Henryk Poddębski, 1939. MT–ZA, sygn. HP027/ AFN20420/013

Il. 25. Dom Ogrodnika przy ul. Orkana (1942–1943, proj. A. Czarniak, współpraca M. Sulikowski).
Fot. Henryk Jost, 1943. MT–ZA, sygn. WBZM, sygn. IIIP2938/4241

Il. 26. Dom Turysty przy ul. Zaruskiego (1953–1959, proj. T. Brzoza, Z. Kupiec).
Fot. Krystyna Gorazdowska, 1959. MT-ZA, sygn. AF/5702/MT/ IV-005

Il. 27. Ośrodek Przygotowań Olimpijskich (ob. Centralny Ośrodek Sportu)
przy ul. Bronisława Czecha (1959–1961, proj. A. Skoczek, B. Zaufal, S. Karpiel, L. Filar, J. Dajewski).
Fot. Władysław Werner, 1962. MT-ZA, sygn. AF/22040/MT/II-71

PRZYPISY

- ¹ Por. A.K. Olszewski, *Nowa forma w architekturze polskiej 1900–1925. Teoria i praktyka*, Wrocław–Warszawa–Kraków 1967; H. Faryna-Paszkiwicz, *Ani wieś, ani miasteczko. Polskie uzdrowiska w latach międzywojnia*, [w:] tejsze, *Geometria wyobraźni. Szkice o architekturze dwudziestolecia międzywojennego*, Gdańsk 2003, s. 131–145.
- ² Oprócz wymienionych na wstępie dzieł ogólnych zob. też: Z. Moździerz, *Franciszek Kotoński – zakopiański architekt i budowniczy*, „Rocznik Podhalański”, 8/2002, s. 233–264.
- ³ Zob. M. Leśniakowska, *Jan Koszczyc Witkiewicz (1881–1958) i budowanie w jego czasach*, Warszawa 1998; H. Hanaka, *Zakopiański okres twórczości architektonicznej Karola Stryjeńskiego w latach 1922–1927*, „Rocznik Podhalański”, 9/2003, s. 113–164; Z. Moździerz, „*Budrysówka*”, *willa generała Kazimierza Sosnkowskiego w Zakopanem*, „Wierchy”, 68/2002 [wyd. 2003], s. 235–244; tenże, *Mauzoleum Jana Kasprowicza na Harendzie – niedocenione dzieło Karola Stryjeńskiego*, „Pamiętnik Polskiego Towarzystwa Tatrzańskiego”, 20/2011 [wyd. 2012], s. 177–216.
- ⁴ Zob. Z. Moździerz, *Jan Kasprowicz i styl zakopiański*, „Góry – Literatura – Kultura”, 8/2014, s. 83–103.
- ⁵ Zob. J. Koseski, *Zespół budowli powstałych w latach 1935–1938 z okazji mistrzostw świata FIS w Zakopanem*, „Rocznik Podhalański”, 6/1992, s. 81–98.; Z. Moździerz, *Architektura budowli turystycznych w Tatrach Polskich i Zakopanem (1918–1975)*, „Wierchy”, 74/2008 [wyd. 2010], s. 65–104; A. Szczerski, *Modernistyczne Zakopane*, [w:] *Modernizmy. Architektura nowoczesności w II Rzeczypospolitej*, t. 1: *Kraków i województwo krakowskie*, pod red. A. Szczerskiego, Kraków 2013, s. 279–309.
- ⁶ Z. Moździerz, *Architektura i rozwój przestrzenny Zakopanego 1600–2013*, Wydawnictwa TMT, Zakopane 2013.
- ⁷ Zob. J. Koseski, *Zespół budowli powstałych w latach 1935–1938...*, dz. cyt.; Z. Moździerz, *Architektura budowli turystycznych...*, dz. cyt.
- ⁸ Zob. S. Żychoń, *Rozwój przestrzenny i budownictwo*, [w:] *Zakopane. Czteryście lat dziejów*, t. 1, Kraków 1991, s. 419–482; H. Jost, *Zakopane czasu okupacji. (Wspomnienia)*, Zakopane 2001.
- ⁹ Tamże.
- ¹⁰ Zob. A. Górńska, K. Rózyska, *Przegląd współczesnej architektury Podhala*, „Architektura”, 2/1955, s. 34–43; A. Górńska, *Schroniska tatrzańskie*, „Architektura”, 4–5/1971, s. 150–156; Z. Moździerz, *Architektura schronisk tatrzańskich*, [w:] *Ochrona dóbr kultury i historycznego związku człowieka z przyrodą w parkach narodowych*, pod red. J. Partyki, Ojców 2003, s. 685–711; tenże, *Anna Górńska – pasja życia*, [w:] *Pasja życia. Katalog wystawy Anny Górskiej*, Zakopane 2013, s. 10–15; Z. Moździerz, *Architektura budowli turystycznych...*, dz. cyt.
- ¹¹ S. Żychoń, *Rozwój przestrzenny i budownictwo...*, dz. cyt.; Z. Moździerz, *Architektura budowli turystycznych...*, dz. cyt.

BIBLIOGRAFIA

- Chrzanowski T., Kornecki M., *Sztuka ziemi krakowskiej*, Kraków 1982.
- Dajewski J., *Współczesne problemy architektury Zakopanego*, „Architektura”, 4–5/1971, s. 157 i nast.
- Faryna-Paszkiwicz H., *Ani wieś, ani miasteczko. Polskie uzdrowiska w latach międzywojnia*, [w:] H. Faryna-Paszkiwicz, *Geometria wyobraźni. Szkice o architekturze dwudziestolecia międzywojennego*, Gdańsk 2003, s. 131–145.
- Górska A., *Schroniska tatrzańskie*, „Architektura”, 4–5/1971, s. 150–156.
- Górska A., Różyska K., Przegląd współczesnej architektury Podhala, „Architektura”, 2/1955, s. 34–43.
- Hanaka H., *Zakopiański okres twórczości architektonicznej Karola Stryjeńskiego w latach 1922–1927*, „Rocznik Podhalański”, 9/2003, s. 113–164.
- Heyman Ł., *Uzdrowiska górskie w Rzeczypospolitej. Problemy architektury*, [w:] *Sztuka dwudziestolecia międzywojennego. Materiały Sesji SHS*, red. A. Marczak, Warszawa 1982, s. 219.
- Jost H., *Zakopane czasu okupacji. (Wspomnienia)*, Zakopane 2001.
- Kadłuczka A., *Regionalizm jako forma ochrony narodowych wartości środowiska kulturowego*, [w:] *Aktualne problemy planistyczne i architektoniczne w zespołach architektury regionalnej i ich sąsiedztwie. Materiały z III Ogólnopolskiego Sympozjum Architektury Regionalnej*, pod red. Z. Radziewanowskiego i J. Zielińskiego, Kraków–Zakopane 1982, s. 39–45.
- Koseski J., *Zespół budowli powstałych w latach 1935–1938 z okazji mistrzostw świata FIS w Zakopanem*, „Rocznik Podhalański”, 6/1992, s. 81–98.
- Leśniakowska M., *Jan Koszczyk Witkiewicz (1881–1958) i budowanie w jego czasach*, Warszawa 1998.
- Marzyński S., Nowe inwestycje turystyczne w Polsce, „Architektura i Budownictwo”, 4/5/1939, s. 9–29.
- Moździerz Z., *Anna Górska – pasja życia*, [w:] *Pasja życia. Katalog wystawy Anny Górskiej*, Zakopane 2013, s. 10–15.
- Moździerz Z., *Architektura i rozwój przestrzenny Zakopanego 1600–2013*, Wydawnictwa TMT, Zakopane 2013.
- Moździerz Z., *Architektura budowli turystycznych w Tatrach Polskich i Zakopanem (1918–1975)*, „Wierchy”, 74/2008 [wyd. 2010], s. 65–104.
- Moździerz Z., *Architektura schronisk tatrzańskich*, [w:] *Ochrona dóbr kultury i historycznego związku człowieka z przyrodą w parkach narodowych*, pod red. J. Partyki, Ojców 2003, s. 685–711.
- Moździerz Z., „Budrysówka”, *willa generała Kazimierza Sosnkowskiego w Zakopanem*, „Wierchy”, 68/2002 [wyd. 2003], s. 235–244.
- Moździerz Z., *Franciszek Kotoński – zakopiański architekt i budowniczy*, „Rocznik Podhalański”, 8/2002, s. 233–264.

- Moździerz Z., *Jan Kasprówic i styl zakopiański*, „Góry – Literatura – Kultura”, 8/2014, s. 83–103.
- Moździerz Z., *Mauzoleum Jana Kasprówicza na Harendzie – niedocenione dzieło Karola Stryjeńskiego*, „Pamiętnik Polskiego Towarzystwa Tatrzańskiego”, 20/2011 [wyd. 2012], s. 177–216.
- Moździerz Z., *Od szałas do apartamentowca*, „Góry – Literatura – Kultura”, 9/2015, s. 93–117.
- Niemojewski L., *Górne „Fis” w Zakopanem*, „Arkady”, 1/1939, s. 5–22.
- Olszewski A.K., *Nowa forma w architekturze polskiej 1900–1925. Teoria i praktyka*, Wrocław–Warszawa–Kraków 1967.
- Pawlicki B.M., *Percepcja wartości regionalnego budownictwa zabytkowego*, [w:] *Aktualne problemy planistyczne i architektoniczne w zespołach architektury regionalnej i ich sąsiedztwie. Materiały z III Ogólnopolskiego Sympozjum Architektury Regionalnej*, pod red. Z. Radziewanowskiego i J. Zielińskiego, Kraków–Zakopane 1982, s. 46–49.
- Pinkwart M., Długołęcka-Pinkwart L., *Zakopane. Przewodnik historyczny*, Bielsko-Biała 2003.
- Radziewanowski Z., *Kryterium logiki w architekturze regionalnej*, [w:] *Kierunki i metody współczesnego regionalizmu w architekturze*, red. Z. Radziewanowski, J. Zieliński, Kraków–Zakopane 1984.
- Radziewanowski Z., *O niektórych problemach regionalizmu i ekologii w architekturze i urbanistyce*, Kraków 2005.
- Szczerski A., *Modernistyczne Zakopane*, [w:] *Modernizmy. Architektura nowoczesności w II Rzeczypospolitej*, t. 1: *Kraków i województwo krakowskie*, pod red. A. Szczerskiego, Kraków 2013, s. 279–309.
- Tołłoczko Z., *Jeszcze o „stylu zakopiańskim” i jego wpływie na architekturę modernistyczną. Przyczynek do kwestii zaniku ludowej inspiracji w architekturze końca XX wieku*, „Czasopismo Techniczne”, 1–A /2000, s. 16–25.
- Zieliński J., *Wpływ stylu zakopiańskiego na rozwój regionalizmu w architekturze polskiej – próba retrospekcji*, [w:] *Aktualne problemy planistyczne i architektoniczne w zespołach architektury regionalnej i ich sąsiedztwie. Materiały z III Ogólnopolskiego Sympozjum Architektury Regionalnej*, pod red. Z. Radziewanowskiego i J. Zielińskiego, Kraków–Zakopane 1982, s. 183–213.
- Zin W., *Rola architektury regionalnej w dobie budownictwa masowego*, [w:] *Aktualne problemy planistyczne i architektoniczne w zespołach architektury regionalnej i ich sąsiedztwie. Materiały z III Ogólnopolskiego Sympozjum Architektury Regionalnej*, pod red. Z. Radziewanowskiego i J. Zielińskiego, Kraków–Zakopane 1982, s. 37–38.
- Żychoń S., *Rozwój przestrzenny i budownictwo*, [w:] *Zakopane. Czterysta lat dziejów*, t. 1, Kraków 1991, s. 419–482.